

EMOCIJE U LIKOVNOM IZRAŽAVANJU DJETETA

Jukić, Ana

Master's thesis / Diplomski rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Split, Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Split / Sveučilište u Splitu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:172:896181>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-22**

Repository / Repozitorij:

[Repository of Faculty of humanities and social sciences](#)

UNIVERSITY OF SPLIT

DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJI

SVEUČILIŠTE U SPLITU

FILOZOFSKI FAKULTET

DIPLOMSKI RAD

**EMOCIJE U LIKOVNOM IZRAŽAVANJU
DJETETA**

ANA JUKIĆ

Split, 2023.

Odsjek za Rani i predškolski odgoj i obrazovanje
Izvanredni diplomski studij Ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja
Osnove likovne umjetnosti

EMOCIJE U LIKOVNOM IZRAŽAVANJU DJETETA

Student:

Ana Jukić

Mentor:

Izv. prof. dr. sc. Marija Brajčić

Split, rujan 2023.

SADRŽAJ

Contents

Sažetak	1
Summary	2
1. UVOD	3
2. EMOCIJE	4
2.1. Emocionalni razvoj djece predškolske dobi.....	5
3. EMOCIJE U UMJETNIČKOM IZRAZU	6
4. EMOCIJE U LIKOVNOM RAZVOJU DJECE	6
4.1. Povezanost boja i emocija.....	7
4.2. Likovni izraz kao sredstvo komunikacije	8
5. EMOCIJE U LIKOVNOM IZRAŽAVANJU DJECE.....	9
5.1. Dječji crtež.....	9
5.2. Crtež u terapiji i dijagnostici.....	10
6. ANALIZA DJEČJEG LIKOVNOG RADA.....	11
7. LIKOVNA KULTURA U ODGOJU I OBRAZOVANJU	11
7.1. Uloga odgojitelja	12
8. METODOLOGIJA.....	13
8.1. Cilj istraživanja	13
8.2. Istraživačko pitanje.....	13
8.3. Hipoteze.....	13
8.4. Zadatci istraživanja.....	13
8.5. Varijable	14
8.6. Uzorak i postupak istraživanja	14
9. REZULTATI I RASPRAVA.....	14
10. ANALIZA DJEČJIH LIKOVNIH RADOVA.....	16
10.1. Izrazito emocionalno obojani radovi	16

10.2. Više emocionalno obojani radovi.....	25
10.3. Manje emocionalno obojani radovi	32
11. ZAKLJUČAK.....	39
12. LITERATURA	41

Sažetak

Cilj ovog rada je bio istražiti u kojoj mjeri djeca ranog i predškolskog uzrasta izražavaju emocije kroz likovne radove. Istraživanje se provelo u Dječjem vrtiću „*Bili cvitak*“ u Sinju. Uzet je uzorak od 146 likovnih radova djece u dobi od četiri do sedam godina, a prikupljeni su u vremenskom razdoblju od početka mjeseca rujna 2022. godine do kraja lipnja 2023. godine. Podatci za istraživanje su prikupljeni uz pomoć dokumentiranja i promatranja dječjih likovnih radova te su prema principu egzemplarnosti izdvojeni radovi nastali kroz različite aktivnosti likovnog izražavanja i stvaranja bojama. Svi prikupljeni likovni radovi podijeljeni su u tri skupine te su kodirani prema stupnju emocionalne obojenosti. Dobiveni rezultati pokazali su prisutnost elemenata emocija u svim likovnim radovima djece među kojima najviše prevladava stupanj *izrazite emocionalne obojanosti*. Međutim, u nešto manjem postotku uočena je *veća emocionalna obojanost i manja obojanost* u likovnim radovima djece rane i predškolske dobi. Takav rezultat pokazuje da su razvijene emocije i njihovo izražavanje kroz boje razvijaju u kontinuitetu s likovnim razvojem djeteta.

Ključne riječi: razvoj likovnih sposobnosti, izražavanje bojama, emocije, dječji crtež, analiza dječjih likovnih radova.

EMOTIONS IN CHILDREN'S ART EXPRESSION

Summary

The aim of this work was to investigate the extent to which children of early and preschool age express their emotions through art works. The research was conducted in the kindergarten "Bili cvitak" in Sinj. A sample of 146 artworks by children aged four to seven was taken, and they were collected in the period from the beginning of September 2022 to the end of June 2023. The data for the research was collected with the help of documentation and observation of children's art works, and according to the principle of exemplarity, the works created through different activities of artistic expression and creation with colors were selected. All collected works of art are divided into three groups and coded according to the degree of emotional coloring. The obtained results showed the presence of elements of emotions in all children's art works, among which the degree of strong emotional coloring is most prevalent, which is most visible at an older age. However, in a slightly smaller percentage, emotional coloring and mild coloring were observed in the art works of children of early and preschool age. Such a result shows that developed emotions and their expression through colors develop in continuity with the artistic development of the child.

Key words: development of artistic abilities, expression with colors, emotions, children's drawing, analysis of children's art works.

1. UVOD

Početak likovne umjetnosti seže u davnine dok čovjek još nije poznao ni slikarske tehnike ni sredstva. Unatoč ne poznavanju likovnih tehnika i nedostatku boja i materijala, naši preci ipak su pronašli način da se likovno izraze oslikavajući zidove spilja u kojima su boravili. U nastojanju da se otkrije njihov način života, borbe i težnje, ljudi već desetljećima proučavaju njihove spiljske crteže koje povezujemo sa današnjim saznanjima o aktivnostima koju su ih okupirale. Prikazujući razne životinje, lov i slične motive iz crteža saznajemo da su ljudi tada baš kao i danas slikali ono što ih okružuje i interesira. U likovnim aktivnostima čovjeku je dan dar slobode izražavanja i stvaranja, a likovni mu izraz omogućuje da svoje misli slobodno i bez zadržke ispolji na kreativan, društveno prihvatljiv način. Bez obzira na rezultat odnosno estetiku slike ili crteža po završetku, takav oblik izražavanja i komunikacije čovjeku naposljetku donosi oslobađanje od nakupljenih emocija i mir.

Proučavanje likovne kulture u osnovnim školama uz vodstvo učitelja ili učiteljice kod djece dovodi do razvoja mnogih sposobnosti. Dok se likovnom aktivnošću djeci omogućuje slobodno izražavanje emocija i aktivan, stvaralački odnos prema okolini, likovno izražavanje potiče njihov tjelesni, psihomotorni, socio-emocionalni i spoznajni razvoj. Pored ranije navedenih važno je spomenuti i razvoj komunikacijskih vještina, ali i radoznalost kao dječju unutarnju motivaciju za istraživanjem nepoznatog. Uloga odraslih u tom procesu likovnog istraživanja i otkrivanja jest djetetu omogućiti prostor, dostatno vrijeme, materijale i opuštajuću atmosferu kako bi dijete moglo istražiti unutarnji dio sebe te pronaći intrinzičnu motivaciju i radoznalost za nastavkom upražnjavanja ovakvog načina oslobađanja i komunikacije.

Djeci je ponekad teško pronaći prikladan način za izražavanje svojih emocija s kojima se ne znaju ili ne mogu nositi. U takvim situacijama često se kao komunikacijski medij između djece i odraslih koristi upravo dječji crtež. Crtanje je djeci poznata, laka i sigurna svakodnevna aktivnost koja ih opušta i veseli. Između tankih ili debelih linija, mnogih raspoloživih boja, krugova i ostalih oblika dijete će spontano odabrati one oblike i boje koji će na papir prenijeti njegove trenutne osjećaje i na taj način dati do znanja ukoliko postoji poteškoća ili problem. Iz tog razloga crtež se smatra jednim od najiskrenijih sredstava te se kao takav često koristi u raznim oblicima terapija i psiholoških pomoći kod procjena i upoznavanja osobe. Dječji crtež može prikazivati njegovo shvaćanje i doživljaj svijeta oko sebe, ali i njegove težnje, želje, brige i strahove. U svakoj fazi djetetova života važno je obraćati pozornost na sadržaj dječjeg crteža i s njima pravovremeno o tome razgovarati.

Dječje stvaranje započinje imitacijom odraslih. Dijete uzima bojicu i shvaća da pritiskanjem iste o papir ostavlja trag. Trag na papiru djetetu predstavlja otkriće, uspjeh i izvor radosti. Dijete na taj način prvi put otkriva svoje stvaralačke sposobnosti, ali i spoznaje mogućnost da svoj unutarnji doživljaj svijeta iznese na njemu neobavezan i opuštajući način. Likovni je razvoj važna komponenta u razvoju djeteta jer ono kroz otkrivanje likovnosti spoznaje sebe kao kompetentno biće. Postepeno sazrijevanjem djeteta ono sve više pažnje usmjerava na kontrolu pokreta pri crtanju i stvaranju čim zornijeg prikaza onoga što je naumio iznijeti na papir.

2. EMOCIJE

Pokretač svakog ljudskog djelovanja i neizostavan dio svakodnevnog života su emocije. Emocije ili osjećaji različita su stanja odnosno reakcije u čovjeka izazvane vanjskim događajima ili podražajima. Njihova je uloga regulacija intrapersonalnih i interpersonalnih ponašanja te utječu na prilagodbu pojedinca. Takva unutarnja stanja praćena su i fiziološkim promjenama, a dovode do prekida trenutnog ponašanja i promjena u ponašanju čovjeka općenito. Emocionalna ravnoteža neophodna je za pravilan cjelokupni razvoj pojedinca od ranog djetinjstva nadalje: *"Emocije pokreću kemijske promjene koje mijenjaju naša raspoloženja, naša ponašanja te u konačnici i naše živote. Ako su ljudi i aktivnosti sadržaj naših života, emocije su i kontekst i vrijednosti koje imamo"* (Jensen, 2005. str. 94).

Emocije kao pojam teško je jednoznačno definirati stoga i danas znanstvenici s humanističkog područja razvijaju različite teorije o emocijama, što samo potvrđuje složenost istih. Uz pojam emocija vežu se i osjećaji, raspoloženja i afekti i iako se često smatraju sinonimima među njima postoje razlike: *"Emocije traju relativno kratko i sadrže koordinirani skup odgovora na neki istaknuti vanjski ili unutarnji osjetni poticaj"* (Šimić, 2020. str.17.). Emocije su opće, ne skrivene, a osjećaji daju emocijama subjektivni doživljaj koji ima osobno značenje za pojedinca. Afekti su burna, ali kratkotrajna emocionalna stanja, koje prati smanjena svjesna kontrola postupaka, a suprotno tome jest raspoloženje koje odlikuje slabiji intenzitet emocija, ali u dužem vremenskom periodu (Šimić, 2020).

Pozitivnim ili negativnim emocijama šaljem o informacijama okolini o vlastitom emocionalnom stanju, a prepoznavanjem neverbalne komunikacije odnosno izraza lica, tona i boje glasa, pokreta rukama i držanja tijela primamo informacije o emocionalnom stanju ljudi iz okoline.

2.1. Emocionalni razvoj djece predškolske dobi

Kao novorođenče dijete se primarno veže uz svoju majku odnosno prvi i njemu najbliži model ponašanja. U svojoj majci dijete nalazi sigurnost koja mu je potrebna kako bi krenuo istraživati svijet oko sebe i utjehu u situacijama nelagode izazvane negativnim vanjskim podražajima. Osim navedenog dijete će također već u prvim danima svog života moći osjetiti i majčino psihičko stanje odnosno njene emocije. Emocije su kod djece njihova srž, ono što pokreće njihove reakcije na podražaje, ali i njih same: *"Djetetovi su osjećaji njegova srž. Nemoguće je dijete prepoznati i prihvatiti ako ne prihvaćamo njegovu srž. Dječje emocije su vrlo snažne, preplavljuju dijete. Dijete ih pokazuje spontano i izravno. One su kratkotrajne i brzo se izmjenjuju."* (Rezić, 2006.). Važno je da tijekom djetetovog odrastanja odrasli prihvaćaju njegove emocije, a reakcije usmjeravaju k poželjnim odnosno društveno prihvaćenim obrascima ponašanja. Na taj način djeca uče prepoznavati emocije kod drugih ljudi, kontrolirati vlastite emocionalne reakcije i primjereno ih izražavati.

Prema Brajša-Žganec, 2003. faze emocionalnog razvoja dijele se u tri skupine, a to su usvajanje, diferenciranje i transformacija emocija. U ranom djetinjstvu započinje prepoznavanje i usvajanje emocija kroz interakciju s okolinom. Promatranjem djetetovih facijalnih ekspresija, već u prvoj fazi nakon rođenja, možemo prepoznati primarne emocije poput radosti, iznenađenja, interesa, ljutnje, straha, tuge, gađenja. Faza diferenciranja odnosi se na proces učenja prepoznavanja, razlikovanja emocija i kontrole emocija. U ovom razdoblju djeca uče oponašajući emocije iz okoline odnosno ponavljajući obrasce ponašanja iz interakcije s roditeljima. U fazi transformacija, koja je ujedno i najsloženija, dolazi do povezivanja unutarnjih emocionalnih iskustava sa verbalnim izrazom, miješanja različitih emocija te naposljetku i njihovih transformacija (Brajša - Žganec, 2003.).

Emocije kod djece su spontane, nepromišljene i jednostavne, a dijete ih izražava slobodno i nesputano. Razlikuju se od emocija odraslog čovjeka u tome što dijete svoje emocije izražava i osjeća intenzivno, pogotovo ako se radi o negativnim odnosno neugodnim emocijama kao što su ljutnja, strah, tuga i slično. Dječje emocije obilježava kratkotrajnost i nestabilnost odnosno lako i brzo prelaženje iz pozitivnih emocionalnih stanja u negativna. Sazrijevanjem i rastom djeteta, a uz pozitivan utjecaj i povratnu informaciju okoline, ono stječe sposobnost diferencijacije različitih emocija te spoznaje prikladne načine za izražavanje svojeg unutarnjeg stanja. Svako je dijete, kao i odrasli drugačije pa se samim time i njihove emocionalne reakcije, često poučene i prijašnjim iskustvima, razlikuju: "Kako će neko dijete reagirati u određenoj situaciji ovisi o njegovu doživljaju te situacije, nasljednim karakteristikama temperamenta te

postupcima i ponašanjima neposrednih modela iz djetetove okoline.“ (Brajša-Žganec i Slunjski, 2006, str. 478)

3. EMOCIJE U UMJETNIČKOM IZRAZU

Prema Brajša-Žganec 2003. Pablo Picasso rekao je kako su sva djeca umjetnici, a pravi izazov u umjetničkim sposobnostima nastaje kada odrastanjem i sazrijevanjem čovjek počinje gubiti dječju otvorenost, autentičnost i želju za stvaranjem. Proučavajući umjetnost čovjek stječe sposobnost kritičkog i duhovnog promišljanja o likovnom izrazu drugih umjetnika.

4. EMOCIJE U LIKOVNOM RAZVOJU DJECE

Likovni je razvoj u djece povezan sa razvojem njihovih spoznajnih procesa i prisutan je od najranije dobi djeteta. Dijete likovnim izražavanjem pokazuje svoje shvaćanje svijeta, ono što ga veseli i zanima i to čini već u ranim fazama svog života : *Već od najranije dobi (8 mjeseci) dijete 'modelira' od pulpe kruha, opipava i istražuje mogućnosti oblikovanja rukama, 'gradi' u prostoru elementima koji su mu pri ruci (kockicama, igračkama, hranom), slaže i preslaguje, kombinira i daje novu dimenziju objektima i stvarima koje ga privuku. (Balić Šimrak, 2010. str.3.).* Dijete na taj način nesvjesno ispunjava svoju potrebu za stvaranjem te baš kao i odrasli uživa u veselju stvaralaštva koje postaje nezaobilazan dio njegovog života.

Početak likovnog razvoja djeteta obilježava njegov prvi susret i uporaba sredstva koje ostavlja trag na papiru. Taj osjećaj stvaranja djetetu predstavlja otkriće njegove sposobnosti stvaranja i pričinja mu zadovoljstvo te predstavlja osobni uspjeh. Također pravodobnim poticajem u djetetu se stvara intrinzična motivacija i želja za nastavkom stvaranja, ali i pobuđuje u njemu radoznalost i interes za likovnim izrazom i tehnikama. Prvi dječji crteži nastaju kroz igru i to nakon prve godine njihova života: "Prvi likovni znakovi kojima djeca počinju likovnu aktivnost su različite linije. To se obično događa oko druge godine, ali se može dogoditi i ranije ili kasnije, što ovisi o psihomotornom razvoju pojedinog djeteta te pozitivnom ili negativnom djelovanju okoline na razvoj njegovih likovnih sposobnosti" (Belamarić, 1986). Učestalost korištenja dječjeg likovnog izraza uvelike ovisi o tome da li se dijete nalazi u podržavajućoj okolini i da li okolina prihvaća i razumije takav način djetetova izražavanja. U procesu podrške i pohvale dijete nalazi najbolju motivaciju od strane odraslih, ali i razvija daljnju potrebu i sposobnost za upoznavanjem okoline. Grgurić i Jakubin (1996) navode kako se djetetovo

likovno izražavanje razvija usporedno s nekoliko procesa sazrijevanja i učenja kao što su razvoj motorike ruke, šake i prstiju, ovladavanje likovnim materijalom, spoznavanje okoline i razvikanje saznanja o njoj.

4.1. Povezanost boja i emocija

Problematikom i boja i njihovim svojstvima tijekom povijesti bavili su se mnogi znanstvenici. Prema Kukovec (2023) promatrajući djetetov crtež uz nekoliko zadanih smjernica i vjerojatnih interpretacija djetetovog karaktera, stručnjaci vrlo rano mogu pročitati potencijalne osobitosti i karakterne crte djeteta. Tanke, krivudave i slabe linije na dječjim crtežima ukazuju na njihovu nesigurnost, povučenu i osjetljivost, a takva djeca češće se koriste zelenom i plavom bojom. Učestalo korištenje crne bez prisutnosti drugih boja u likovnim radovima ukazuje na osjećaj tuge ili bespomoćnosti kod djeteta dok se svijetlim, žarkim bojama i snažnim, samouvjerenim potezima koriste zadovoljna i temperamentnija djeca. Velike figure i predmeti na crtežima mogu značiti samouvjerenost, a malene figure nedostatak samopouzdanja.

Likovno izražavanje djeci omogućuje istraživanje vlastitih emocija, stvaranje vlastitih svjetova iz mašte, ali i otkrivanje svijeta koji nas okružuje. U svojoj nejakosti i neznanju prikladnog izražavanja emocija, dijete će prvo posegnuti za papirom i bojicama ili flomasterima. U likovnom radu će spontano koristiti boje koje odražavaju njegovo emocionalno stanje, a uz nekoliko smjernica stručnjaci će protumačiti motivaciju za korištenjem tih boja i pravovremeno reagirati u slučaju potrebe. Boje kojima su djeca okružena utječu na njihovo emocionalno stanje jednako kao što njihovo emocionalno stanje utječe na odabir boje.

Prema Kondić, Dulčić, (2009.) u dječjim je crtežima često najzastupljenija plava boja za koju se smatra da simbolizira dječju potrebu za druženjem. Kod odraslih, slažu se stručnjaci, plava boja može potaknuti osjećaj mira, sigurnosti i ravnoteže. Na drugom mjestu po učestalosti upotrebe jest crvena boja. Ako se često koristi u likovnom radu, kod djece to može biti znak uznemirenosti ili agresivnosti, dok kod odraslih ova boja može izazvati osjećaj borbenosti, snage ili strasti. Osobe sa psihičkim poremećajima često izbjegavaju crvenu boju. Treća po učestalosti korištenja na dječjem papiru jest zelena boja. Ona simbolizira prirodu, život, nadu, optimizam i općenito ima smirujući učinak na čovjeka. Ipak, u dječjim se crtežima zelena boja može pojaviti kao znak potiskivanja i skrivanja emocija. Žuta boja u dječjim se crtežima tumači kao sretna boja, a djeca koja ju često koriste smatraju se bezbrižnima i sretnima. Kod odraslih žuta boja može potaknuti osjećaj poduzetnosti, živahnosti i aktivnosti, ali i ljubomore i

opasnosti. Ukoliko je na dječjem crtežu dominantna smeđa boja to može biti znak pretjeranih higijenskih zahtjeva. Crna boja općenito sa sobom nosi negativnu simboliku poput tuge, starosti, smrti, depresije, ali u nekim slučajevima može značiti i dostojanstvo i eleganciju. Djeca koja u svojim radovima pretežito koriste crnu boju na taj način izražavaju svoj veliki strah. Osim navedenog crna boja u crtežima može biti i pokazatelj inteligencije te usamljenosti ili agresivnosti.

Boje snažno utječu na dječja iskustva i doživljaje, a posljedično i na izražavanje njihovih osjećaja. Prema Zjakić i Milković (2010) promišljenija djeca sklonija su korištenju hladnih tonova poput zelene i plave. Pritom plavu boju često koriste djeca koja kontroliraju svoje ponašanje i skrivaju emocije dok se zelenom često koriste djeca koja osjećaju nesigurnost. Djecu koja vole smeđu, crnu i sivu često se povezuje s nepoželjnim oblicima ponašanja, a boravak u prostorijama istih boja može potaknuti bezvoljnost i osjećaj dosade. Autori u knjizi također navode kako djeca lakše izražavaju emocije kada su okružena bojama kao što su crvena, narančasta, roza i žuta dok prostorije obojane svijetlim bojama poput plave, zelene i narančaste kod djece mogu potaknuti maštu i kreativnost. Djeca kojoj nedostaje pažnje i ljubavi vole crvenu boju, a u lakšoj prilagodbi djeci može pomoći narančasta boja. Djeca koja vole žutu boju često traže pojačan nadzor roditelja dok se ljubičasta boja rijetko može naći na dječjim crtežima (Zjakić i Milković, 2010).

4.2. Likovni izraz kao sredstvo komunikacije

Likovni razvoj djece može se podijeliti u tri faze, a to su šaranje, simbolički i realistički crtež. Razvoj crteža podrazumijeva postupno obogaćivanje crteža kako bojom tako i sve jasnijim oblicima te naposljetku ima za rezultat točnu vizualnu reprezentaciju onoga što je dijete naumilo nacrtati. Usporedno s razvojem likovnosti kod djece se razvija i govor i jednako kao što je važno poticati i jačati verbalno izražavanje, važno je njegovati i poticati dijete da se izrazi putem likovnog jezika. Dječji je crtež način njegove komunikacije s odraslima: *"Pobuđujući učenikovu želju za likovnim istraživanjem, izražavanjem, za razvijanjem vizualno – likovne osjetljivosti i spontanog imaginacijskog mišljenja, razvija se likovna kultura pojedinca, a vizualni jezik prerasta u likovni te postaje sredstvom komuniciranja među ljudima"* (Brajčić i sur. 2012. str. 135.). Dijete u potrebi za komunikacijom često poseže za slikovnim simbolima čak i kada se radi o starijoj djeci koja su dobro upoznata s pisanim nazivom za određeni pojam. Razlog tome je što izražavanje putem crteža nudi sažetost simbola i neopterećenost povratnim reakcijama odraslih. Ta gotovo urođena sposobnost komunikacije

kod djece ispunjava njihovu potrebu da proizvedu simbol kao nadomjestak za misao (Balić-Šimrak, 2010). Razlog prepuštanju ovakvom načinu izražavanja jesu sloboda i neopterećenost te beskrajne mogućnosti u odabiru boja, sredstava i motiva kojima se dijete može poslužiti u stvaranju crteža, a sve s ciljem jasnijeg predočavanja svojih emocionalnih stanja odraslima.

5. EMOCIJE U LIKOVNOM IZRAŽAVANJU DJECE

Prve primjere emocionalnog izražavanja i ponašanja dijete promatra upravo od svojih roditelja. Već na samim počecima odnosa s majkom dijete je sposobno osjetiti pozitivne ili negativne reakcije okoline odnosno ugodu ili neugodu. Dijete promatranjem izraza lica svoje majke, a kasnije i reakcijama okoline oblikuje i prilagođava svoj način izražavanja emocija. *"Spontane emocionalne reakcije beba i male djece su naslijeđeni mehanizmi reagiranja pohranjeni u filogenetski najstarijim dijelovima mozga. One su u funkciji preživljavanja, pomažu nejakom djetetu da okolina prepozna njegove potrebe i u funkciji su djetetovog prilagođavanja u sve složenijim odnosima u njegovoj okolini."* (Rezić, 2006.). Djeca koja su mala često još ne znaju imenovati svoje emocije odnosno izraziti ono što osjećaju stoga za to pronalaze druge, njima bliskije načine. Kroz ono što se odraslima čini kao puka igra dijete može prenositi svoje brige i strahove primjerice lutkom koja govori dijete u neposrednoj igri izražava misli koje ga trenutno okupiraju i slično. Najčešće na ovaj djeca izražavaju osjećaje koji su mu teški, neshvatljivi ili ih preplavljaju pa se može javiti i osjećaj nesigurnosti. Projiciranje takvih misli i osjećaja na papir djetetu omogućuje da se lakše otvori i komunicira s odraslima bez opterećenja.

5.1. Dječji crtež

Kao rezultat dječjeg truda i motoričke i intelektualne zrelosti nastaje dječji crtež. Promatrajući dječje crteže ulazimo u dubinu njihove duše i zaista otvorenog uma možemo spoznati što dijete brine, plaši ili čemu se posebno veseli. Primjerice dijete koje spontano nacрта svoju obitelj vrlo vjerojatno poznaje toplinu obiteljskog doma i ima podršku svojih roditelja dok dijete koje nacрта čudovište vrlo vjerojatno prolazi kroz fazu straha od neobičnih stvorenja iz dječje mašte. Takav oblik komunikacije putem likovnih radova svojstven je svoj djeci i kao takav vrlo vrijedan materijal u terapijskim i psihološkim procjenama i terapijama. Korištenje likovnog izraza djetetu omogućuje spontano, slobodno i pravovremeno izražavanje emocija što

stručnjacima može biti važno pri ranijem uočavanju potencijalnih problema u ponašanju ili slično.

Likovnim radovima dijete prenosi na papir svoje osjećaje koje još ne shvaća ili se još ne zna ili ne može izraziti, a likovno je izražavanje jedno od omiljenih dječjih aktivnosti. U njoj djeca imaju potpunu slobodu izražavanja i stvaranja, a bez sugestija i uplitanja odraslih. Crtanje i stvaranje smatraju se jednim od najiskrenijih načina na koje djeca izražavaju svoje misli i osjećaje, a likovnim izrazom te osjećaje projiciraju na papir. Djeca iskazuju tugu crtanjem suza, radost crtanjem sunca, ljubav i pripadnost oblikom srca, toplim bojama iskazuje naklonost, a hladnim i tamnim izražava nelagodu i tjeskobu. Djeca dakle sukladno svojim emocijama biraju boje, likovne tehnike i oblike koje će koristiti u svojim likovnim radovima.

5.2. Crtež u terapiji i dijagnostici

Od brojnih tehnika kojima se danas u terapijama i dijagnostici utvrđuje emocionalno i psihičko stanje pojedinca, jedna od najpopularnijih jest upravo likovni izraz. U njemu čovjek bez opterećenja otkriva svoj unutarnji svijet i vizualno reprezentira svoj odnos sa vanjskim svijetom. Crtež se često koristi i za procjenu osobina ličnosti čovjeka, a sustavnim promatranjem likovnih radova djeteta spoznajemo njegov emocionalni, motorički i intelektualni razvoj i napredak zbog čega je crtež postao sastavni dio postupka pri procjeni spremnosti za polazak u školu. Crteži također mogu biti i pokazatelj uspješnosti terapijskog postupka, ali i pomoć u ranom otkrivanju sve brojnijih slučajeva djece s poteškoćama i poremećajima u razvoju.

Likovni je izraz u ovim područjima postao toliko zastupljen da se neki stručnjaci u svojim terapijama potpuno oslanjaju na kreativnost u procesu oslobađanja od stresnih i bolnih sadržaja. Ukoliko postoje teškoće ili traumatski događaji s kojima se dijete suočava, vrlo je vjerojatno da će ih prikazati pomoću crteža.

6. ANALIZA DJEČJEG LIKOVNOG RADA

Sastavni i završni dio u izradi likovnog rada jest analiza koju zajedno provode odgajatelj i dijete. Analiziranjem i promišljanjem o dječjim likovnim djelima učimo ih sposobnostima poput samoprocjene i kritičkog mišljenja, a usporedno s tim razvija se i njihova pozitivna slika o samima sebi. Prema Grgurić i Jakubin (1996) po završetku likovnih aktivnosti potrebno je sve uratke izložiti na ploču ili pano gdje će ih djeca danima moći promatrati, osjećati pripadnost te s ponosom pokazivati roditeljima i iskusiti osjećaj uspjeha i ispunjenja svojih potencijala. Dječje je likovno djelo odraz njihove svijesti i subjektivnog doživljaja svijeta koji nas okružuje.

7. LIKOVNA KULTURA U ODGOJU I OBRAZOVANJU

Likovna kultura sastavni je dio predmeta u osnovnim školama u Republici Hrvatskoj, a njen je glavni cilj razvijanje i poticanje stvaralačkih sposobnosti i razvoj sposobnosti apstraktnog mišljenja. "Likovna kultura pridonosi razvoju zornog i apstraktnog načina razmišljanja prodirući maštom u znanost i razumom u stvaralaštvo" (Brajčić, Kuščević, 2012, str. 135.). Sudjelujući u likovnim procesima i promatrajući likovna djela kod djece se razvija opažajna sposobnost i potiče se njihov tjelesni, psihomotorni, socio-emocionalni i spoznajni razvoj. Pored ranije navedenih važno je spomenuti i razvoj komunikacijskih vještina, ali i radoznalost kao dječju unutarnju motivaciju za istraživanjem nepoznatog. Podrazumijeva se da se u odrasloj dobi neće sva djeca baviti umjetnošću no to ne umanjuje vrijednost likovne kulture u nastavi. Poznato je od ranije kako vizualizacija sadržaja odnosno korištenje simbola i slika pospješuje mogućnost pamćenja odnosno prisjećanja već ranije naučenih sadržaja. U osnovnoškolskom sustavu vrijednost likovne kulture leži u tome što se njezinim poznavanjem i razvojem vještina umjetničkog izražavanja u učenika postupno pospješuju brzina obrade informacija, kognitivni procesi i sposobnost pažnje: "Prednost slike je mnogostruko veća brzina kojom primamo informaciju te njezina jednoznačnost. Iz vizualnog jezika proizlazi govor likovne umjetničke forme"(Brajčić, Kuščević, 2012, str. 135.). Na taj način razvija se likovna kultura u pojedinca i sposobnost komuniciranja s okolinom putem likovnog jezika.

7.1. Uloga odgojitelja

Umjetnički odgoj unutar predškolskog obrazovanja podrazumijeva upoznavanje djece sa svijetom umjetnosti. Za odgajatelja je neophodno poznavanje likovnih tehnika i širenje spoznaja na područje primijenjene umjetnosti i dizajna te ovladavanje metodičkim principima i znanjima. Odgojitelj djeci predstavlja razna likovna djela i pobuđuje prvo zanimanje za umjetnost, ali i prve emocionalne spoznaje. Primjerice proučavajući djela domaćih autora u djeci se počinje razvijati osjećaj ponosa, dok se proučavajući stranu umjetnost može javiti osjećaj poštovanja i uvažavanja drugih kultura i naroda. Djeci je potrebna znatiželjna osoba zainteresirana za njihove unutarnje procese i reakcije, koja će dijeliti s djecom vlastite osjećaje i doživljaje istih, ali i znati ukazati na postojanje različitih pogleda odnosno perspektiva. *"Djeca će se stvaralački izražavati i stvaralački će oblikovati uvijek kada im je dana sloboda da budu ono što jesu, da vide na svoj način, da poimaju i misle svojom logikom, drugim riječima da imaju pravo na svoje individualno izražavanje i stvaranje u punom smislu riječi"* (Belamarić, 1987, str. 256). Odgojitelj svjesno potiče djecu na autentično izražavanje, a djeca u njegovom interesu i prihvaćanju pronalaze daljnju motivaciju za proučavanjem umjetnosti.

U radu s predškolskom djecom postoji pet načina rada, a to su: uvažavanje i prihvaćanje dječjega autentičnoga likovnoga izraza u skladu s njegovim razvojnim karakteristikama, omogućavanje pristupa raznolikim likovnim materijalima i tehnikama, osiguravanje dostatnog vremena i prostora za likovne aktivnosti, omogućavanje djetetu da usvoji posebne likovne vještine kada su u pitanju likovni materijali i likovne tehnike i upoznavanje djeteta s likovnom umjetnošću putem slikovnica, reprodukcije, posjeta galerijama i muzejima. Odgojitelji prate process dok istovremeno dopuštaju djeci slobodno izražavanje što pozitivno utječe na njihovo samopouzdanje. Kada se dijete slobodno likovno izražava, imamo ga priliku bolje upoznati, ali i dobiti autentične dječje radove (Balić Šimrak, 2010).

Pri aktivnostima slobodnog crtanja od odgajatelja nisu potrebne upute ni prijedlozi, a po završetku nije potrebno nadopunjavati i popravljati crteže bez obzira na rezultat. Crteže koji su produkt dječjeg slobodnog crtanja odraz je njihovog emocionalnog stanja i potreba. Takve dječje likovne radove potrebno je konstruktivno pohvaliti i na taj način motivirati dijete da se i dalje izražava slobodno putem svojih likovnih radova.

8. METODOLOGIJA

U ovom istraživanju primijenjena je kvalitativna metodologija tj. studija slučaja temeljena na podacima prikupljenima uz pomoć metoda opservacije sudjelovanjem, odnosno izravnim promatranjem i analiziranjem dječjih likovnih radova. Ovakav pristup uključuje terenski rad i prikupljanje podataka u više vrtićkih skupina, nakon čega se kvalitativnom analizom usredotočuje na proučavanje svih podataka koji se pretvaraju u interpretativne informacije. Brajčić prema Yin navodi da je ova vrsta empirijskog istraživanja korisna za istraživanje dubinskih procesa, njihove strukture i fleksibilnosti. Naime, svi podaci se temelje na dokazima, uglavnom na dokumentaciji arhivskim zapisima, intervjuima, izravnim promatranjima, sudionicima promatranja i fizičkim artefaktima (Brajčić, M. 2020). Studija slučaja jedna je od najčešće korištenih metodologija kvalitativnih istraživanja, međutim još nema legitiman status strategije istraživanja jer nema dobro definirane i dobro strukturirane protokole te je pojedini znanstvenici još uvijek gledaju kao manje pouzdanu metodu (Yazan, B. 2015).

8.1. Cilj istraživanja

Cilj ovog istraživanja je analizom dječjih likovnih radova utvrditi razinu izražavanja emocija kod djece rane i predškolske dobi. Na temelju provedenog istraživanja prikazati i unaprijediti postojeće spoznaje u odgojno obrazovnom procesu o načinima prikaza emocija u dječjem likovnom izražavanju.

8.2. Istraživačko pitanje

U kojoj su mjeri emocionalno obojani likovni radovi djece u dobi od 4 do 7 godine?

8.3. Hipoteze

H1: U većini likovnih radova biti će prisutni elementi emocija

H2: U likovnim radovima djece najviše će biti elemenata sa izrazitom emocionalnom obojanosti.

8.4. Zadatci istraživanja

Prema slobodnom likovnom izboru motiva i tehnike, prikazati emocionalnu zastupljenost kroz boju u likovnim radovima djece.

8.5. Varijable

Zavisne: zastupljenost boja, dob

Nezavisne: broj djece u skupini

8.6. Uzorak i postupak istraživanja

Istraživanje je provedeno u dvije odgojne skupine dječjeg vrtića „*Bili cvitak*“ u Sinju. Kao uzorak istraživanja prikupljeni su likovni radovi djece u dobi od 4 do 7 godina u vremenskom razdoblju od početka mjeseca rujna 2022. godine do kraja lipnja 2023. godine. U tom periodu ukupno je prikupljeno 146 likovnih radova. Svi radovi su obrađeni, ali su analizirani samo neki od njih prema principu egzemplarnosti. Likovni radovi su nastali slobodnim likovnim izrazom djeteta. Pri analizi i opservaciji likovnih uradaka, kodirani su prema stupanju emocionalne obojenosti kodovima 3, 2 i 1, kako slijedi:

- 3 – izrazito emocionalno obojan rad
- 2 – više emocionalno obojan rad
- 1 – manje emocionalno obojan rad

9. REZULTATI I RASPRAVA

Tablica 1. Prikaz emocionalne zastupljenosti bojom u dječjim likovnim radovima.

Djeca dobi od 4 do 7 godina							
3		2		1		UKUPNO	
f	%	f	%	f	%	f	%
62	42%	48	32%	36	24%	146	100%

Istraživačko pitanje: U kojoj su mjeri emocionalno obojani likovni radovi djece u dobi od 4 do 7 godine?

U *Tablici 1.* nalazi se 146 likovnih radova djece u dobi od četvrte do sedme godine, podijeljeno u tri skupine kako bi se prikazalo u kojoj mjeri su emocionalno obojani likovni radovi djece. Prva skupina označena s brojem 3, uključuje dječje likovne radove koji ukazuju na *izrazito emocionalno obojan likovni rad* i njih je ukupno 62 rada odnosno 42%. Na tim likovnim radovima uočena je najveća zastupljenost boja izražena kroz emociju djeteta. To su radovi koji imaju kreativna, maštovita i zanimljiva likovna rješenja kod odabira motiva i kombiniranja boja. Druga skupina označena s 2, odnosi se na dječje likovne radove koji ukazuju na *više emocionalno obojan rad*. U ovoj skupini je 48 radova što je ujedno 32% dječjih radova na kojima je zastupljena nešto niža emocionalna obojanost. Treća skupina, označena s 1, obuhvaća dječje radove koji ukazuju na *manje emocionalno obojan rad*. U ovoj skupini nalazi se 36 dječjih likovnih radova na kojima su vidljivi blago emocionalno obojani elementi. Promatrajući ukupan poredak može se zaključiti da djeca u najvećem postotku izražavaju emocije kroz likovne radove, što potvrđuje prvu hipotezu. Međutim, u odnosu na djetetovu dob najveća emocionalna zastupljenost bojom raste što je djetetova dob veća, što potvrđuje drugu hipotezu.

10. ANALIZA DJEČJIH LIKOVNIH RADOVA

Svi dječji likovni radovi su odabrani prema principu egzemplarnosti te crtani prema djetetovu slobodnom izboru motiva i tehnike.

10.1. Izrazito emocionalno obojani radovi

Slika 1. Josip (5 godina)

U ovom dječjem likovnom radu vidimo primjer upotrebe impulzivnog poteza kod bojanja jarkim boja. Dječak na crtežu prikazuje svoju obitelj i kuću. Tehnika koju odabire za crtanje su drvene boje. Služi se jakim stiskom ruke da bi pojačao intenzitet boja. Koristi raznovrsne boje među kojima dominira crvena, te popunjava cijeli papir bez ostavljanja slobodnog prostora. Unatoč tome što papir nije pravokutnog oblika, jasno označava liniju tla i neba. Dječak članove obitelji na papiru crta prema važnosti i uzrastu, tako najveći lik crta tatu i mamu, dok sebe i brata crta u manjem obliku. Možemo primijetiti da svima na licu crta osmijeh. Emocija koja dominira ovim radom je sreća.

Djetetova interpretacija crteža:

JOSIP: „Ovo smo tata, ja, mama i brat“

JA: „Gdje se ovo nalazite?“

JOSIP: „Mi se igramo ispred kuće zato smo svi veseli, a ovo tu je Sunce i naša kuća“

Slika 2. Rita (4 godine)

Likovni rad prikazuje nekoliko likova iz priče o maloj mišici. Djevojčica koristi kombinaciju tankih i debelih linija. Likove je rasporedila ravnomjerno na papiru. Sukladno dobi miševima crta detalje na glavi (oči, usta, uši) i na trupu noge i ruke. Ne crta liniju tla. Liniju neba označava zelenom bojom, te je boji u žuto. Za bojanje se koristi najviše vedrim, živahnim bojama, među kojima se najviše ističe žuta i zelena. Mami mišici, malim mišićima i pandi crta osmijeh na licu čime prikazuje izraz sreće i zadovoljstva. Pčele crta vidno manje u odnosu na ostale životinje. Odnos u veličinama između nacrtanih životinja je dobro procijenjen. Likovi su nasmiješeni, šablonska srca i sunce sa osmijehom govore da ovim radom dominira emocija sreće.

Djetetova interpretacija crteža:

JA: „Možeš li mi reći što si ovo nacrtala“

RITA: „Oni su išli slušati priču o maloj mišici, pa su napravili svijetlo da mogu vidjeti čitat. To je ovo žuto, svijeće“.

Slika 3. Marta (5,5 godina)

Ovim likovnim radom djevojčica prikazuje svoju obitelj i aktivnosti koje je čine sretnom. Možemo vidjeti da je u odnosu na prostor obitelj stavila u prvi plan, tj. na središnjem dijelu zemljišne linije, dok u gornjem dijelu crta ono što je prostorno dalje (oblak, duga, zvijezda). Pokraj sebe i ostalih članova obitelji nacrtala je kuću i bazen, tim povezuje svoje emocije s određenim predmetima (kuća, bazen). Bazen crta iz ptičje perspektive, iskrivljeno prikazujući ono što promatra. Koristi isprekidane linije i plavu boju kako bi dočarala izgled vode u bazenu. Kuću crta samo prednji dio s detaljima prozora i dimnjaka iz kojeg izlazi dim. Figure crta okrenute prema naprijed i s vedrim izrazom lica. Vidimo nacrtan trup, noge i ruke na kojima je nacrtan točan broj prstiju kojima pokazuje pokretljivost figura. Izostavlja crtanje vrata. Muškim figurama kosu crta šiljastim linijama, dok kod ženskih koristi duge zakrivljene linije da bi

istaknula ženstvenost duge kose. Boja laganim potezom što možemo povezati sa smirenijim temperamentom djevojčice. Na kraju rada je iznad obitelji nacrtala veliko crveno srce, simbolički prikaz svojih pozitivnih emocija koje veže za obitelj. Emocija koje je izražena u ovom radu je emocija sreće.

Djetetova interpretacija crteža:

MARTA: „Ovo smo tata, ja, mama i brat, a ovo je naša kuća. Ovo tu je bazen.“

JA: „Je li stvarno imaš bazen ispred kuće?“

MARTA: „Imam, znaš onaj šta se napuše pa se ja i brat kupamo.“

JA: „Volite se kupati?“

MARTA: „Da, ja malo više nego braco“

Slika 4. Matej (6 godina)

Na prikazanom likovnom radu dječak je nacrtao lik iz video-igrice koja je trenutačno bila hit igra među dječacima. Figuru koja u odnosu na papir dominira svojom veličinom, smjestio je u središte ističući tako njenu važnost. Pravokutnike crta i boja u umirujuću plavu boju samo da bi upotpunio bijeli prostor papira. Ne koristi zemljišnu liniju, a ni liniju neba, ali u desnom gornjem kutu crta Sunce koje ostavlja dojam kao da ne ide uz ovaj rad. U ruci prikazuje oružje,

glavno obilježje lika iz igrice. Na lijevoj ruci umjesto pet, crta četiri prsta koja pridržavaju oružje, dok na desnoj ruci uz pomoć blago valovitih linija možemo prepoznati oblik šake. Figuru iz igrice vremenski boja puno duže i s više pažnje čime pokazuje veću emociju prema nacrtanom liku u odnosu na predmete koje crta oko njega. Za bojanje figure odabire crvenu boju da bi prikazao borbenost i snagu. U konačnici, likovni rad za svoju dob boji pomalo neuredno, ali mu posvećuje mnogo vremena. Promatrajući dječaka dok je razgovarao o svom crtežu i predanosti kojom ga je bojava možemo zaključiti da crtežom dominira emocija sreće.

Djetetova interpretacija crteža:

JA: „Što si ovdje nacrtao možeš li mi reći?“

MATEJ: „To ti je lik iz *Brawl Stars* igrice. On ima na ruci oružje s kojim se bori. To ti mi igramo.“

JA: „Je li ta igra možda opasna za djecu?“

MATEJ: „Ma nije. To je igra za nas velike, ostale su sve za male.“

Slika 5. Helena (5,5 godina)

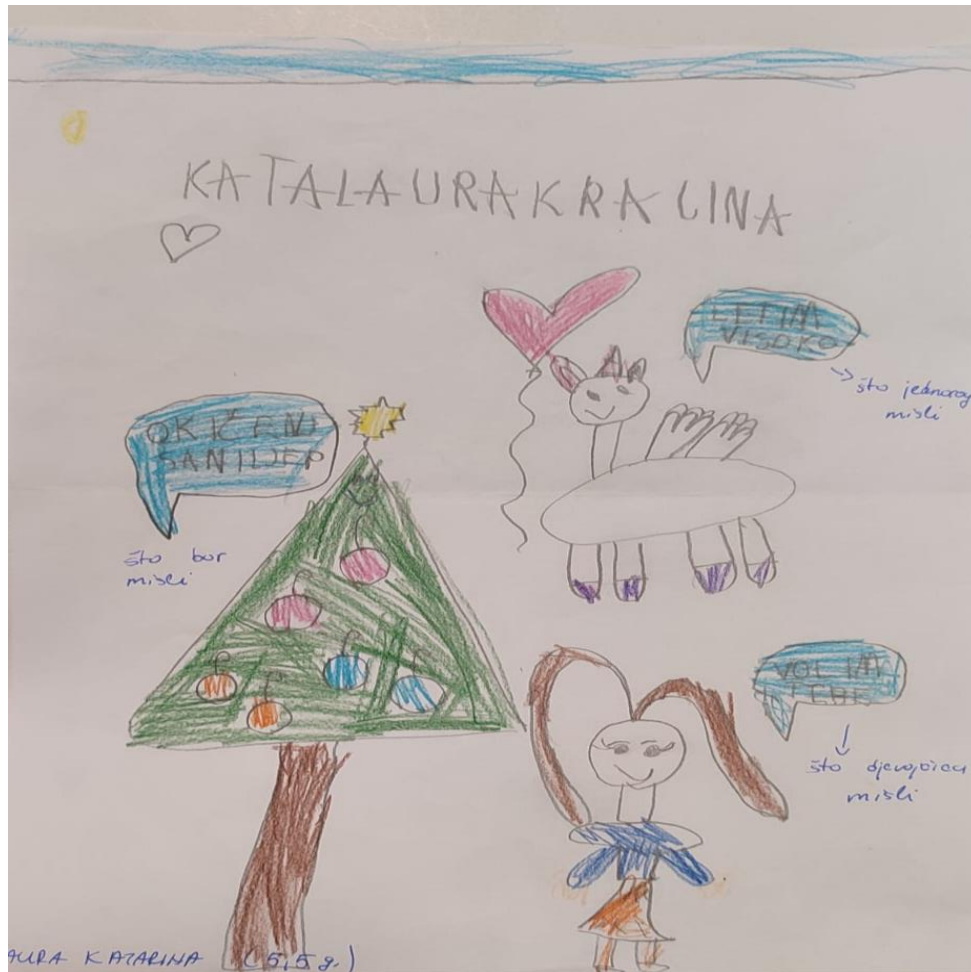
U ovom likovnom radu djevojčica je nacrtala svoju kuću ispred koje se nalazi procvjetala voćka i dvije ženske figure. Kod bojanja koristi se vedrim, veselim bojama, ali možemo primijetiti da dominira roza za koju kaže da joj je omiljena boja. Predano i strpljivo boja svoj rad koristeći se najviše vertikalnim i horizontalnim linijama. Prilikom bojanja trudi se popuniti sve praznine na nacrtanim objektima i figurama dok površinu papira oko njih želi ostaviti nepopunjeno, bijelo. Umjesto krošnje nacrtala je cvjetove kao da proizlaze iz debla. Figure crta i boja na potpuno isti način. S obzirom na proporcije, mamu crta višu od sebe ističući tako važnost njene uloge. Za crtanje usana koristi se intenzivnom crvenom bojom kako bi istaknula njenu ženstvenost. Na svojoj figuri crta suze i tužnu ekspresiju lica kojom želi prikazati emociju tuge.

Djetetova interpretacija crteža:

HELENA: „To je kuća, stablo, mama i ja“

JA: „Vidim da si ovdje tužna, želiš li mi reći zašto?“

HELENA: „Htjela sam ići s mamom u grad, a ona mi nije dala, pa sam zato plakala.“

Slika 6. Laura Katarina (5,5 godina)

Dječji rad je prikazan u obliku stripa. Emocija koja prevladava u radu je sreća. Djevojčica se služi „oblačićima“ da bi istaknula koliko je usvojila samostalno pisanje slova. To pokazuje i potrebom da se potpiše na crtež. Likovni rad je maštovit i bogat detaljima, te ga djevojčica crta s mnogo pažnje. Kombinira imaginarne (jednorog) i stvarne likove (djevojčica i božićno drvece). Porukama iz oblaka jasno pokazuje svoje pozitivne emocije koje prikazuje i ekspresijom lica likova. Ženstvenost djevojčice istaknula je detaljima trepavica, obrva i duge kose zavezane u rep. Za bojanje koristi tvrdi jednolični stisak rukom da bi pojačala intenzitet drvenih bojica. Kroz razgovor s djevojčicom o likovnom radu, objasnila mi je što piše u „oblačićima“:

JEDNOROG: „Letim visoko“

BOŽIĆNO DRVCE: „Okićen sam i lijep“

DJEVOJČICA: „Volim tebe“

Slika 7. Klara (4,6 godina)

Likovna tehnika ovog rada su drvene boje. Djevojčica je iskoristila cijeli prostor papira da bi nacrtala kako izgleda njen „prekrasan dan“. Kroz provedeno vrijeme s djevojčicom u skupini, mogu reći da je riječ o vrlo maštovitoj, kreativnoj i senzibilnoj djevojčici, što možemo vidjeti i kroz prikazan likovni rad. Kod crtanja Sunca koristi se dugim i kratkim linijama da bi prikazala zrake svjetlosti, odnosno kako Sunce sija. Oblaci su nacrtani vrlo uredno i šablonski. Kod bojanja duge još se ne koristi pravilnim redoslijedom boja iz spektra. Početak i kraj duge maštovito dovršava detaljem oblaka, kako bi prikazala dugu kao da proizlazi iz njih. Duginim oblacima i Suncu crta veselu ekspresiju lica koristeći zaobljenu liniju za osmijeh i valovitu za prikaz očiju dok se oblaci smiješe. Cijeli papir je obojala u svijetlu nijansu plave boje ostavljajući tako na rad umirujući i spokojan dojam. Ovim likovnim radom dominira emocija sreće.

Djetetova interpretacija crteža:

KLARA: „Teto ja sam nacrtala prekrasan dan. Ovo je duga, oblaci i Sunce.“

JA: „Je li to nešto stvarno ili si ti to tako zamislila?“

KLARA: “To sam ja tako zamislila.“

Slika 8. Karlo (5,5 godina)

Dječji likovni rad prikazuje imaginarne likove automobila. Dječak je posvetio mnogo pažnje i vremena crtajući ovaj rad. Služi se jakim jednoličnim stiskom ruke da bi istakao intenzitet drvenih boja. Promišljeno koristi odabir boja da bi prikazao policijsko vozilo (plavo auto) s detaljem rotacijskog svjetla na vrhu auta. Crnu boju koristi da bi istakao mjesto gdje se auto razbilo. Prvi automobil crta i boja onako kako ga on zamišlja. Vozilu dodaje detalje poput ogledala i dodatne opreme za „moć“. U odnosu na ostale boje vidimo da dominira crvena, kojom kao da želi prikazati agresivnost, brzinu kretanja automobila. Odnosom veličina između automobila ističe moć i važnost svog zamišljenog auta. Riječ je o vrlo kreativnom i maštovitom dječaku koji voli provoditi mnogo vremena u likovnim aktivnostima. Svojom posvećenošću crtanju ovog rada pokazuje emociju zadovoljstva i sreće.

Dječakova interpretacija crteža:

KARLO: „Herbi buba mercedes baca ljepilo na drugo auto. Onda je doša policajac i hvatao Herbi bubu pa je ona vamo udarila i razbila se.“

JA: „Jesi li ti to negdje vidio ili si tako zamislio?“

KARLO: „Nisam vidio.“

10.2. Više emocionalno obojani radovi

Slika 9. Ivan (6 godina)

Već nekoliko dana u skupini motiv dječakovih crteža je psić sa tri štenića. Iako je prostor oko psića prazan i neiskorišten, dječak želi izraziti svoje pozitivne emocije prema kućnim ljubimcima za koje je inače izrazito vezan. Za crtanje koristi olovku, a za bojanje samo narančastu boju jer želi prikazati kako psići izgledaju u stvarnosti (bijeli sa smeđim flekicama). Kod crtanja štenića služi se jednom neprekidnom linijom, dok velikog psa crta iz više poteza. Prvo crta velikog psa, a potom male šteniće koje prikazuje realnom veličinom u odnosu na dijelove crteža. Potez olovkom mu je snažniji kod crtanje velikog psa nego kod štenića. Sve psiće crta s bočne strane i u nizu jedan iza drugog, ostavljajući dojam pokreta kako slijede svoju mamu. Radom dominira emocija sreće.

Djetetova interpretacija crteža:

IVAN: „Ovo je moja Barbika“

JA: „Što je Barbika koju si nacrtao, neka životinja ili...?“

IVAN: „Ona je pas, a ovo su njeni mali pasići“

JA: „Kako se oni zovu?“

IVAN: „A nisam im još dao ime“

Slika 10. Matej (6 godina)

Na ovom likovnom radu dječak je izrazio želju da pored sebe nacрта djeda, pokazujući s tim emocionalnu povezanost i bliskost smatrajući ga uz tatu i mamu važnim članom svoje obitelji. I na ovom radu vidimo karakteristično za dob, liniju tla i neba obojanu bojama kakvo je nebo i trava u stvarnosti. Figure crta na samoj liniji tla. U odnosu veličina između figura ne pravi veliku razliku. Glavu crta s detaljima očiju, kose i usta. Usne crta uz pomoć dvije linije prikazujući ih kao da su blago otvorena dok se smiješe. Razliku između sebe i djeda naglašava dužinom kose objašnjavajući da je kod djeda kraća nego kod njega. Udove crta kao da izlaze iz glave ne crtajući prethodno vrat. Na jednoj ruci možemo izbrojati točan broj prstiju a na ostalima prikazuje prste s valovitim linijama. Obje figure crta s prednje strane. Odjeću boja živahnim bojama odijeljenu od tijela, tako spoznaje da ona nije sastavni dio čovjeka. Dok boja rad, posebnu pažnju daje pronalaženju boje kojom želi pokazati izgled kože (lice i ruke). Likovnim radom dominira emocija sreće.

Djetetova interpretacija crteža:

MATEJ: „Ovo smo ja i dida“

JA: „Jesi li ti ovaj s lijeve strane?“

MATEJ: „Ma nisam, to je dida! Vidiš li da on ima manju kosu od mene i vidiš li da je malo veći od mene“.

Slika 11. Marija (5,7 godina)

Djevojčica za motiv odabire odgojiteljicu iz svoje skupine. Likovna tehnika je flomaster. Cijelu figuru prvo crta s crnim flomasterom na sredini papira nakon čega slijedi bojanje praznina. Ne koristi liniju neba i tla. Prostor oko figure ostavlja prazan uz dodatak samo jednog detalja, Sunca kojim može ukazati na ugodno i dobrodošlo okruženje. Ekspresiju lica prikazuje detaljno koristeći zakrivljenu liniju za osmijeh i ravnu crtu unutar usta za jezik. Navedenim želi prikazati emociju sreće koja dominira na crtežu. Crvenom bojom je ispunila unutrašnjost usta, a točkama i ravnom linijom crta oči i nos. Da bi istaknula ženstvenost, služi se dugom zakrivljenom linijom koju ispunjava crnom bojom kako u stvarnosti vidi oblik i boju kose kod odgojiteljice. Na trupu crta ruke, noge i stopala koje ističe vedrim, toplim bojama (roza, žuta i narančasta). Za bojanja odjeće odabire boje prema svom izboru, a ne onako kako ih vidi u stvarnosti. Nepravilnim kratkim linijama crta netočan broj prstiju na rukama. Navedenim želi prikazati emociju sreće koja dominira crtežom.

Djetetova interpretacija crteža:

JA: „Koga si ovdje nacrtala?“

MARIJA: „Ovo si ti“

JA: „A baš mi se sviđa kako si me nacrtala!“

MARIJA: „Možeš ga onda ponijet kući“

JA: „Super, hvala.“

Slika 12. Ante (5 godina)

Tehnika koju dječak koristi u ovom radu su pastele. Za motiv je odabrao psa i kućicu. Nacrtao je liniju neba kako je realno vidi, međutim Sunce crta crvenom bojom. Veličinom ističe važnost psa tako što ga u odnosu na kućicu crta mnogo većim. Lice psa crta poput ljudskog s očima, nosom i osmjehom dok je trup u obliku pravokutnika iz kojeg izlaze četiri linije kojima želi prikazati noge. U likovnom radu dominira crvena i crna boja kojom dječak boja i psa. Ne realno kako ga vidi u stvarnosti, već prema svojoj mašti. Ekspresijom lica, psa prikazuje kao veselo biće, ali odabirom boja želi istaknuti njegovu snagu, moć, agresivnost. Naime, crvena boja na licima likova može ukazivati na potiskivanje agresivnosti kao i odabir crne za bojanje srca pored psa. Radom dominira kombinacija emocija sreće i bijesa.

Djetetova interpretacija crteža:

ANTE: „Teto ja sam nacrta psa i kućicu.“

JA: „Je li ovo tvoja kućica ili njegova?“

ANTE: „Njegova, vidiš da je mala.“

JA: „Ahaa, a je li to tvoj pas?“

ANTE: „Nije, to ti je od Marka on živi blizu mene.“

JA: Možeš li mi reći kakav je pas, kako se ponaša? Je li dobar, zločest...?“

ANTE: „On ti puno laje al' nije na mene, samnom se voli igrat.“

Slika 13. Anđela (5 godina)

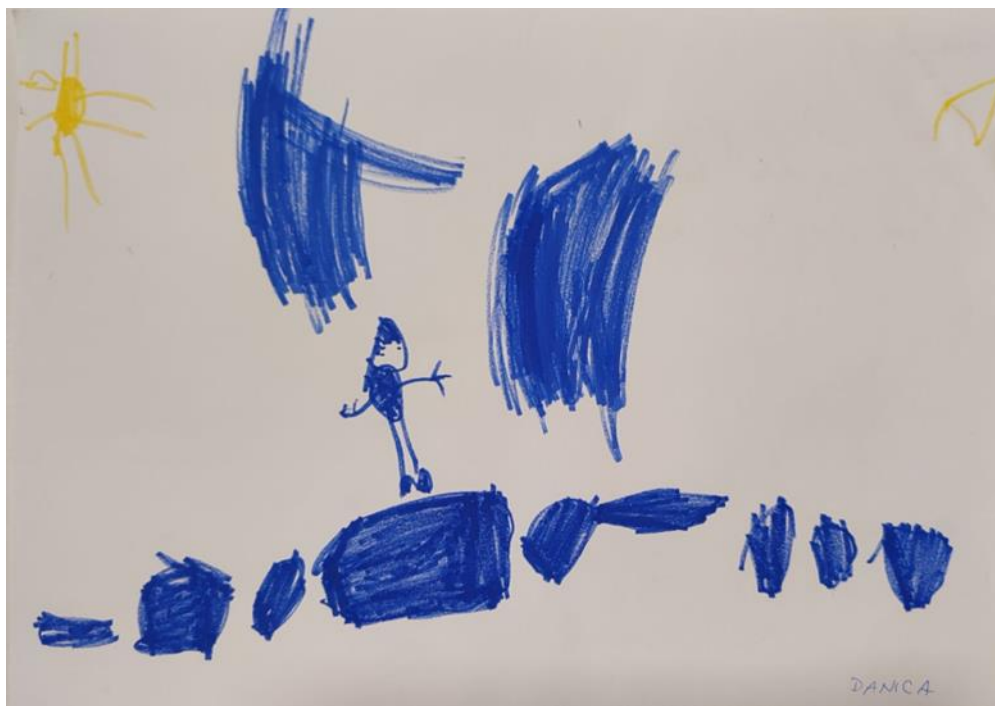
Djevojčica je izrazila želju da nacрта svoju kuću. Za likovnu tehniku koristi flomastere. U odnosu na prostor papira, kućicu je smjestila na središnji dio. Gledajući, likovni rad je siromašan detaljima. Vidimo da je prostor oko kućice ostao neiskorišten, samo ga je upotpunila sa dva srca s kojima izražava svoje emocije prema domu. Kućicu crta s detaljima dimnjaka, prozora i vrata. Da bi prikazala dim koji izlazi iz dimnjaka, koristi dugu cik-cak liniju. Djevojčica svoj rad boja vrlo strpljivo i precizno, minimalno prelazeći crni obrub. Za bojanje koristi dvije boje, plavu i crvenu jer želi obojati kućicu kako je doživljava u stvarnosti. Naglasak stavlja na plavu boju prozora kako bi prikazala izgled stakla. Vidimo da radom dominira emocija sreće.

Djetetova interpretacija crteža:

ANĐELA: „Ovo je moja kuća i srca oko nje“

JA: „Lijepo si je nacrtala, a je li želiš još nešto nacrtati oko nje što se nalazi?“

ANĐELA: „Sutra ću, umorila sam se.“

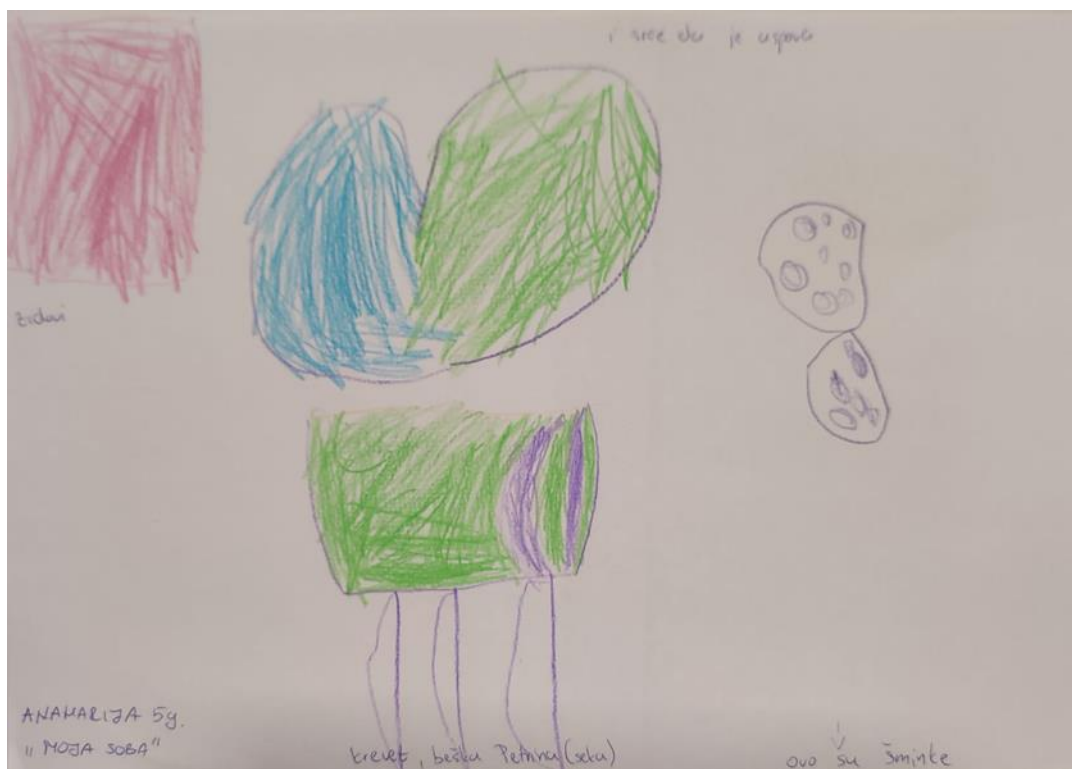

Slika 14. Danica (5 godina)

Likovna tehnika je flomaster. Djevojčica koristi samo dvije boje, dominantno plavu i žutu. Najviše se koristi višestrukim dijagonalnim, horizontalnim i vertikalnim linijama. Potez rukom ostavlja energičan, ljutit dojam. Prostor papira nije u cijelosti iskorišten. U središnjem dijelu papira vidimo nacrtanu figuru, kojoj glavu i trup crta u obliku kružnice. Iz trupa proizlaze udovi na kojima ne brojimo točan broj prstiju. Figura u cijelosti oskudijeva detaljima, samo se na licu blago naziru oči koje crta s dvije točke. Ispod figure djevojčica crta niz krugova i pravokutnika ispunjenim jednoličnim linijama koji asociraju na velike stijene na kojima se figura nalazi. Prema crtačkom potezu i odabirom boja možemo reći da kod djevojčice dominira emocija bijesa.

Djetetova interpretacija crteža:

DANICA: „Ovo sam ja gledala film. Ona je ubila lava jer ju je napao. Ovo tu on skače oko nje.“

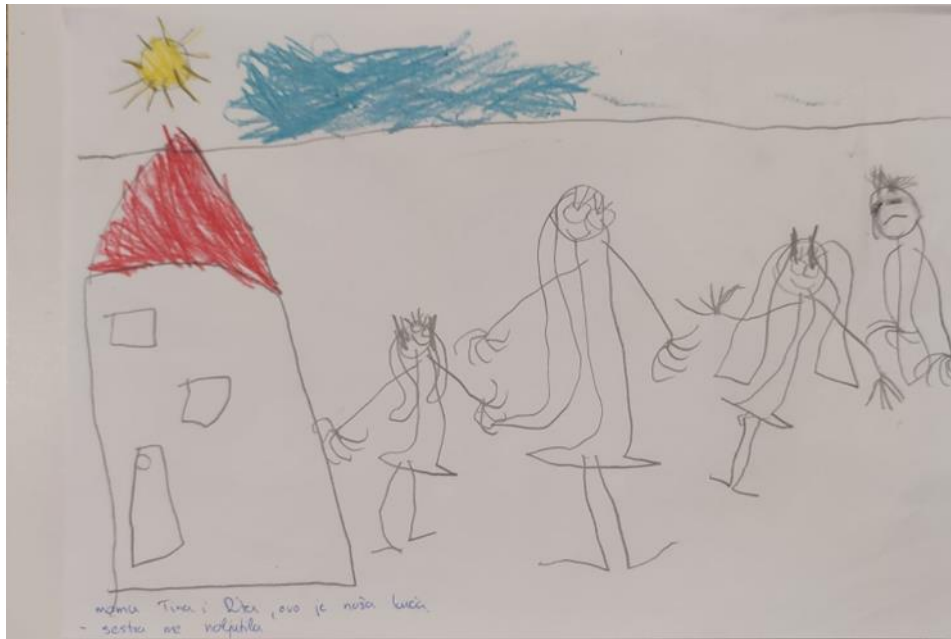
Slika 15. Anamarija (5 godina)

Motiv ovog likovnog rada je „moja soba“ kojeg djevojčica sama odabire. Sestrin krevetić (beška) je nacrtala na središnjem dijelu papira. Na lijevom kutu papira nacrtala je zid rozom bojom. Vidimo da zid nije nacrtan cijelom dužinom sobe, već ga je prikazala u obliku pravokutnika kao da ga gleda s prednje strane. Kroz razgovor s djevojčicom, nacrtana dva ljubičasta kruga predstavljaju stol sa šminkom (manji kružići unutar krugova). Likovnim radom dominiraju vedre, umirujuće boje poput zelene i plave koje pružaju osjećaj spokoja, stabilnosti i harmonije. Primjećujemo srce iznad kreveta koje u odnosu na ostale predmete ističe veličinom kako bi prikazala senzibilnost prema sestri. Prema tome vidimo da radom dominira emocija sreće.

Djetetova interpretacija crteža:

ANAMARIJA: „Zidovi, beška Petrina, ovo su šminke i srce da je uspava.“

10.3. Manje emocionalno obojani radovi

Slika 16. Stipe (5,5 godina)

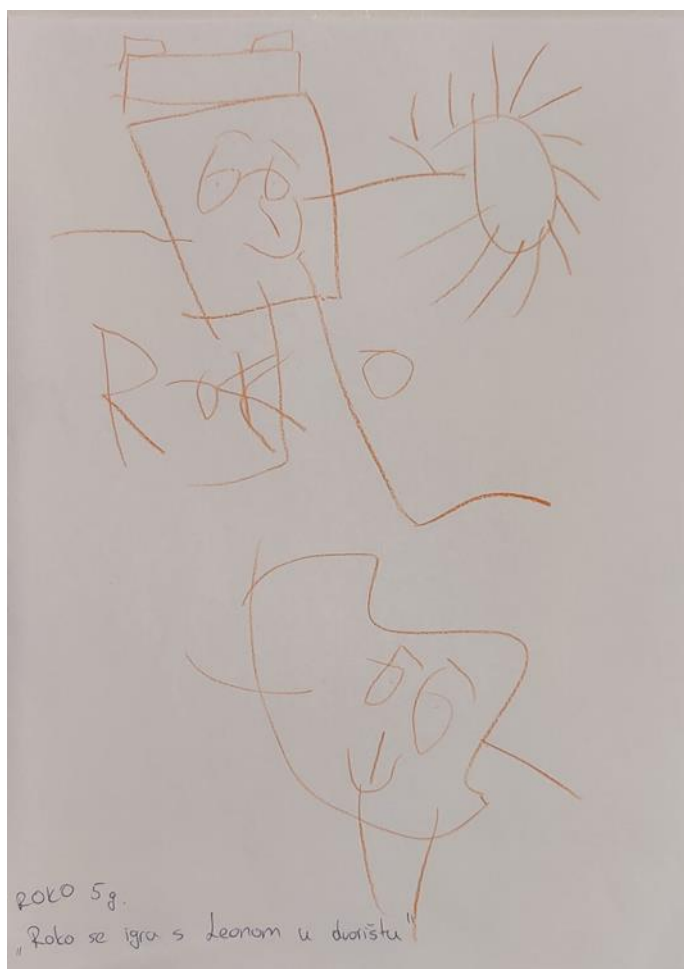
Dječakov rad prikazuje druženje s mamom i sestrama ispred kuće. Osim toga, dječak je želio prikazati emociju ljutnje koju su kod njega izazvale sestre. Za crtačko sredstvo koristi olovku i drvene bojice. Sve tri figure crta na isti način koristeći iste linije i detalje kod crtanja glave, trupa i nogu. Možemo primijetiti da mami i sestrama crta sretnu ekspresiju lica, dok kod figure dječaka koristi tužan izraz. To prikazuje linijom usana usmjerenom prema dolje i namrgođenim pogledom kod kojeg koristi naglašen potez rukom. Kod djevojčica na predjelu čela crta dvije naglašene okomite linije, kao da želi prikazati svoju ljutnju prema njima crtajući im „rogove“. Međusoban odnos likova (dječak, mama i sestre) crta realnom veličinom, dok su u odnosu na kuću nacrtani preveliko. Cijeli rad boja nestrpljivo i ostavlja ga nedovršeno. Koristi samo tri boje, crvenu plavu i žutu. Njegov potez kod bojanja ostavlja ljutiti dojam. Emocija koju želi pokazati ovim crtežom je tuga.

Djetetova interpretacija crteža:

STIPE: „Mama, Tina i Rita. Ovo je naša Kuća a ovo tu sam ja.

JA: „Jesi ti nešto ljut?“

STIPE: „Jesam, na sestre. One su me naljutile.“

Slika 17. Roko (5 godina)

Likovni rad prikazuje dva lika. Riječ je o radu dječaka sa poremećajem iz spektra autizma. Dječak svoj lik crta iznad lika prijatelja, glava je u obliku kvadrata a za ruke i noge koristi se dužim vodoravnim i okomitim linijama. Veselom ekspresija lica kod oba lika pokazuje da uživa u druženju s prijateljem. Koristi tanku zaobljenu liniju kako bih prikazao osmjeh. Detalji koje dječak dodaje na lice su obrve, oči, usta i nos. Sa desne strane crta koje prikazuje kružnim i ravnim linijama. Likovna tehnika koju je dijete odabralo su drvene boje. U svom radu koristi samo narančastu boju, a karakteristično je da je dječak u svakom svom radu do sada koristio samo jednu boju. Osim toga na svakom svom radu možemo uočiti njegov potpis. U ovom likovnom radu dominira emocija sreće.

Djetetova interpretacija crteža:

ROKO: „Roko se igra sa Leonom u dvorištu.“

Slika 18. David (4,5 godine)

U likovnom radu djevojčice nalazi se “teta Anđela”. Djevojčica lik tete stavlja u središte papira i crta ga od linije tla do linije neba želeći naglasiti veličinu figure kako je doživljava u stvarnosti. Tankim jednoličnim linijama prikazane su linije tla i neba, a lijevi i desni rub papira obojan je crvenom bojom da bi kako kaže označila “kraj papira”. U desnom kutu nalazi se Sunce. Primjećujemo da djevojčica koristi lagan potez ruke kod crtanja trupa koji je jedva vidljiv na papiru. Od detalja dodaje oči i nos kružnog oblika. Svoj doživljaj prema odgojiteljici prikazuje veselom ekspresijom lica. Kosu crta kraćim ravnim linijama. Šake su obojane žutom bojom i broje 6 prstiju. Papučice boja u crveno kako ih vidi na njoj. Prostor oko lika ostavlja neiskorišten. Radom dominira emocija sreće.

Djetetova interpretacija crteža:

DAVID: “Ovo je teta Anđela.”

JA: “Kolika je teta Anđela?”

DAVID: “Velika.

Slika 19. Anđela (4 godine)

Vidimo rad četverogodišnje djevojčice koja je nacrtala svoju obitelj. Papir je podijelila sa dvije linije na četiri manja prostora za crtanje. Na gornjoj polovici papira prvo crta mamu, zatim tatu i sebe u igri. Na ostala dva rada (donji dio papira) crta starijeg brata i sebe. Djevojčica koristi samo narančastu boju za crtanje figura, plavu kod crtanje cvjetova i zelenu za livadu. Svi likovi imaju veseli izraz lica i nacrtani su s detaljima kose, očiju i usana. Trup i ruke crta s dvije duge linije. Cvjetovima također crta oči i osmjeh prema čemu možemo zaključiti da kod djevojčice prevladavaju pozitivne emocije kod crtanja rada, a odabir umirujuće plave boje u dječjim crtežima asocira na potrebu za druženjem. Prema ekspresiji lica vidljivo je da radom najviše dominira emocija sreće.

Djetetova interpretacija crteža:

JA: „Možeš li mi ispričati što si nacrtala?“

ANĐELA: „Ovo tu je mama. Vamo smo tata i ja, igramo se. Ovo sam isto ja s bracom u parku i ovo tu sam samo ja.“

JA: „Jeste li svi zajedno bili u parku?“

ANĐELA: „Da“

JA: „Je li voliš ići u park s mamom tatom i bratom?“

ANĐELA: „Volim.“

Slika 20. Tina (5 godina)

Rad djevojčice je kreativan i maštovit. Riječ je o vrlo dominantnoj djevojčici u skupini. Nacrtala je svoju sobu koristeći mnogo detalja da bi prikazala realno vizualno opažanje. Iskorištava cijelu prazninu papira crtajući srca. Odnos predmeta na papiru je promišljeno posložen. Na središtu papira crta što joj je po važnosti najbitnije, a to je krevet. S lijeve strane kreveta prikazuje: vrata, stol za peglanje i kutiju za igračke, a s desne: dječji stol za šminkanje i stolicu. Vidimo da na krevetu crta tri figure na identičan način. Samo jednoj vidimo sretnu ekspresiju lica, ostale dvije ostavlja nedovršene. Tijekom crtanja potez rukom joj je polagan i umjerenog stiska. Djevojčica mnogo vremena posvećuje crtanju rada. Za crtanje se služi kombinacijom drvene olovke, narančaste i ljubičaste drvene boje. Sve predmete i figure ostavlja neobojano osim uzglavlja kreveta. Odabirom motiva djevojčica prikazuje emociju sreće koja prevladava u ovom radu.

Djetetova interpretacija crteža:

TINA: „U sredini je krevet na kojem spavamo ja i brat. Ovo su srca koja ja lijepim svako jutro, vrata, pegla, kutija za igračke, svijeća, moja igračka za šminkanje i stolica.“

JA: „Kad si se ovako lijepo potrudila sve nacrtati, zašto nisi malo više obojala?“

TINA: „Neke radove ne želim bojati već ih želim ostaviti ovako.“

Slika 21. Luka (6 godina)

Likovna tehnika koju dijete koristi su drvene boje. U svom radu koristi se crvenom, narančastom i plavom bojom. Na crtežu prikazuje obiteljsku kuću podijeljenu na katove i dvorište. Krov je obojan crvenom, a prazni prostor sobe boji u umirujuću narančastu boju. Od detalja crta krevet, jastuk, viseću svjetiljku i vrata. Jedino vrata boji u plavu boju, ostale detalje ostavlja nebojano. Kat ispod dijete opisuje kao dnevni boravak obojan u plavu boju koja karakterizira smirenost i potrebu za druženjem, u ovom dijelu crteža detalje također ostavlja nebojano. Prizemlje kuće crta sa detaljima vrata i stepenica, prazan prostor i detalji nebojani. U dvorištu su šematski nacrtani cvjetovi, nema linije tla i linije neba. Sa desne strane nalazi se stablo koje je malo niže u odnosu na veličinu kuće i sa puno nebojanih detalja. Za krošnju se koristi linijom kruga, ispunjena je cvjetovima za koje također koristi kružne i ravne povezane linije. Deblo crta dugim ravnim linijama te ga ispunjava također detaljima kružnog oblika kojim želi prikazati koru debla. Radom dominira emocija sreće.

Djetetova interpretacija crteža:

LUKA: „Ovo je moja kuća na dva kata i moje dvorište, volim to crtati.“

JA: „A zašto nisi još malo obojao kad si se lijepo potrudio nacrtati.“

LUKA: „Neda mi se više.“

Slika 22. Jakov (6 godina)

Ovim likovnim radom dječak prikazuje svoje emocije tijekom igre ispred kuće. Koristi cijeli papir na kojem prvo crta liniju tla i neba. Na centralnom dijelu zemljišne linije nacrtao je stablo koje veličinom dominira u odnosu na kuću. Stablo crta iz dva dijela, krošnja i deblo. Krošnju crta zelenom bojom ali je kod bojanja ostavlja nedovršenom, dok deblo popunjava višestrukim vertikalnim i horizontalnim linijama jačeg intenziteta da bi istaknuo njegovu važnost za igru. Dječaku crta s malo detalja: glava, trup iz kojeg izlaze noge i bez ruku. Pored njega se nalazi lopta. Ekspresijom lica ističe ljutnju i bijes. Odabir crne boje kojom boja svoj lik također asocira na emocije ljutnje i bijesa. Na kraju rada izražava želju da se potpiše i prikaže broj godina. Cijelim likovnim radom dominiraju emocije ljutnje i bijesa.

Djetetova interpretacija crteža:

JA: „Jakove možeš li mi reći što ovaj crtež predstavlja?“

JAKOV: „Ja igram na nogometu kod moje kuće. Stablo je gol.“

JA: „Dobro, a zašto si ljut na crtežu?“

JAKOV: „Jer je mater vikala na mene.“

11. ZAKLJUČAK

Crtačke se vještine kod djece razvijaju spontano i slobodno i usko su povezane s razvojem i vidljivim napretkom u ostalim područjima, a pogotovo s područjem kognitivnog razvoja. Ohrabrivanje djece da se bave likovnim aktivnostima od najranije dobi, odnosno od prvog uočenog interesa, važno je jer se na taj način dugoročno razvija sposobnost koncentracije, divergentnog mišljenja, kreativnosti, ali i pozitivno emocionalno stanje djeteta. Crtanje djeci predstavlja opuštajuću aktivnost koju vole provoditi u samoći, ali i grupno u interakciji s drugom djecom iz skupine, te uz odgovarajuće uvjete stvaraju crteže prepune autentičnih osjećaja i motiva koji su u njima ostavili pozitivan ili negativan trag.

Potaknuti motivacijom iz okoline, djeca crtaju događaje ili osobe koji u njima pokreću emotivne procese ili spoznaje o svijetu koji nas okružuje pa će tako djetetu drage i bliske osobe koje im predstavljaju uzor i sigurnost u životu, biti veći na papiru u odnosu na osobe koje im nisu drage ili s kojima nisu uspjeli ostvariti povezanost. Odraslina naizgled bezazleni događaji poput majčine vike u djetetu mogu izazvati negativne emocije poput straha, ljutnje ili brige odnosno osjećaje koji dijete preplavljaju te se s istima nije doraslo nositi. U nemogućnosti i neznanju prikladnog načina da izrazi svoje emocije većina se djece okreće svojoj tihoj, ali moćnoj aktivnosti izbacivanja svojih emocija putem likovnosti na papir. U svojim intenzivnim emocijama djeca često u likovnim radovima biraju jarke boje, čvrste i oštre poteze dok radovi nastali u opuštenijoj atmosferi odaju djetetovu smirenost putem pažljivo crtanih i pomno obojanih oblika.

Dječji su crteži odraz njihove osobnosti i intelektualnog napretka, ali i vjerodostojan pokazatelj trenutnog emocionalnog stanja djeteta. Promatranjem dječjih crteža kroz nekoliko u ovom radu pojašnjenih aspekata, a uz otvoren um već na prvi pogled može se pretpostaviti izvor djetetove motivacije za određenim oblicima na crtežu, a daljnjim zanimanjem odraslih za likovni rad dijete se kroz verbalnu komunikaciju još i više rasterećuje negativnih emocija koje osjeća duboko u sebi. Pomnijom analizom i postavljanjem pravih pitanja stručnjaci često metodom crteža dolaze i do korijena nepoželjnih ponašanja kod djece, ali i otkrivaju potencijalne buduće probleme ili poremećaje u ponašanju djece.

Kao kod odraslih tako i kod djece, cilj likovne aktivnosti nikad ne bi trebala biti estetika ili crtanje nečega što je oku ugodno već poticanje djeteta na neopterećeno izražavanje emocija putem likovnosti što je njima ionako prirodna potreba i želja. Na odraslina je da nikakvim prijedlozima ili interferencijom ne utječu na završni rezultat dječjeg rada, te da sustavno prate

razvoj crteža odnosno njihove emocionalne procese. Od najveće je važnosti djeci stvarati prilike i uvjete u kojima će ona slobodno i bez zadržke moći izraziti stvarnu dubinu svojih emocija bez osude okoline i svijeta koji nas danas okružuje.

Dobiveni rezultati provedenog istraživanja pokazali su prisutnost elemenata emocija u svim likovnim radovima djece čime se potvrđuje prva hipoteza. Najveći je broj u skupini dječjih radova kojim prevladava stupanj *izrazite emocionalne obojanosti* te se time potvrđuje i druga hipoteza. Međutim, u nešto manjem postotku uočena je *veća* i *manja obojanost* u likovnim radovima djece rane i predškolske dobi. Takav rezultat pokazuje da se emocije i njihovo izražavanje kroz boje razvijaju u kontinuitetu s likovnim razvojem djeteta.

Nadalje, rezultati ovog istraživanja su u skladu s dosadašnjim teorijskim saznanjima o razvoju osjećaja za boje kod djece rane i predškolske dobi. Veliki broj djece izražava emocije bojama u skladu s razvojem likovnih sposobnosti. Smatram da bi se ovo istraživanje moglo nastaviti i dodatno proširiti na način da se pojedinačno obuhvate sve dobne skupine djece.

12. LITERATURA

Knjige:

1. Belamarić, D. (1987), *Dijete i oblik*. Zagreb, Školska knjiga
2. Brajša-Žganec, A. (2003) *Dijete i obitelj, emocionalni i socijalni razvoj*. Zagreb, naklada Slap
3. Jakubin, M. (2000). *Likovni jezik i likovne tehnike*. Zagreb: Educa.
4. Jakubin, M., Grgurić, N. (1996) *Vizualno-likovni odgoj i obrazovanje*. Zagreb, Educa
5. Kondić, Lj., Dulčić, A. (2009.) *Crtež i slika u dijagnostici i terapiji*. Zagreb, Alinea
6. Zjakić, I., Milković, M. (2010.) *Psihologija boja*. Varaždin: Veleučilište u Varaždinu

Članci u časopisima:

7. Balić Šimrak, A. 2010. Predškolsko dijete i likovna umjetnost. *Dijete, vrtić, obitelj: Časopis za odgoj i naobrazbu predškolske djece namijenjen stručnjacima i roditeljima*. Vol. 16-17. No. 62-63. 2-8.
8. Brajčić, M. i Kuščević, D. (2012). *Dijete i umjetničko djelo – Pablo Picasso*. Školski vjesnik, 61 (1.-2.), 133-153. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/81027>
9. Brajčić, M. (2020). LAND ART U DJEČJEM VRTIĆU – STUDIJA SLUČAJA. *Magistra Iadertina*, 15 (2), 135-151. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/258702>
10. Brajša-Žganec, A., Slunjski, E. (2006). Socioemocionalni razvoj u predškolskoj dobi: povezanost razumijevanja emocija i prosocijalnog ponašanja. Društvena istraživanja. 3(89), 477- 496. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/19080>
11. Kukovec, S. (2023). DJEČJI CRTEŽ. *Varaždinski učitelj*, 6 (11), 883-887. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/291739>
12. Rezić, L. (2006). Emocionalni razvoj djeteta - Kako pomoći djetetu da se snađe s onim što se događa u njemu i oko njega?. *Dijete, vrtić, obitelj*, 12 (45), 7-9. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/177722>

13. Yazan, B. (2015). Three Approaches to Case Study Methods in Education: Yin, Merriam, and Stake. *The Qualitative Report*, 20(2), 134-152. Preuzeto s <http://nsuworks.nova.edu/tqr/vol20/iss2/12>

SVEUČILIŠTE U SPLITU
FILOZOFSKI FAKULTET

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

kojom ja Ana Jukić, kao pristupnik/pristupnica za stjecanje zvanja magistra/magistrice ranog i pretskolskog odgoja i obrazovanja, izjavljujem da je ovaj diplomski rad rezultat isključivo mogega vlastitoga rada, da se temelji na mojim istraživanjima i oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio diplomskoga rada nije napisan na nedopušten način, odnosno da nije prepisan iz necitiranoga rada, pa tako ne krši ničija autorska prava. Također izjavljujem da nijedan dio ovoga diplomskoga rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Split, 21. rujna 2023 g.

Potpis

Ana Jukić

**IZJAVA O POHRANI ZAVRŠNOGA/DIPLOMSKOGA RADA (PODCRTAJTE
ODGOVARAJUĆE) U DIGITALNI REPOZITORIJ FILOZOFSKOGA FAKULTETA
U SPLITU**

Student/Studentica: *Ana Jukić*

Naslov rada: *Emocije u likovnom razmišljanju djeteta*

Znanstveno područje: *Društvene znanosti*

Znanstveno polje:

Vrsta rada: *Diplomski rad*

Mentor/Mentorica rada (akad. stupanj i zvanje, ime i prezime): *izr. prof. dr. sc. Marija Brajčić*

Sumentor/Sumentorica rada (akad. stupanj i zvanje, ime i prezime):

Članovi Povjerenstva (akad. stupanj i zvanje, ime i prezime): *doc. dr. sc. Debračka Kuščević*
as. s. Mia Mlađić

Ovom izjavom potvrđujem da sam autor/autorica predanoga završnoga/diplomskoga rada (zaokružite odgovarajuće) i da sadržaj njegove elektroničke inačice potpuno odgovara sadržaju obranjenoga i nakon obrane uređenoga rada. Slažem se da taj rad, koji će biti trajno pohranjen u Digitalnom repozitoriju Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Splitu i javno dostupnom repozitoriju Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu (u skladu s odredbama *Zakona o znanstvenoj djelatnosti i visokom obrazovanju*, NN br. 123/03, 198/03, 105/04, 174/04, 02/07, 46/07, 45/09, 63/11, 94/13, 139/13, 101/14, 60/15, 131/17), bude:

- a) u otvorenom pristupu
- b) dostupan studentima i djelatnicima FFST-a
- c) dostupan široj javnosti, ali nakon protoka 6mjeseci / 12mjeseci / 24 mjeseca (zaokružite odgovarajući broj mjeseci).

(zaokružite odgovarajuće)

U slučaju potrebe (dodatnoga) ograničavanja pristupa Vašemu ocijenskomu radu, podnosi se obrazloženi zahtjev nadležnomu tijelu u ustanovi.

Mjesto, nadnevak: *Split, 21. rujna 2023g*

Potpis studenta/studentice: *Ana Jukić*

SVEUČILIŠTE U SPLITU

FILOZOFSKI FAKULTET

IZJAVA O AUTORSTVU DIPLOMSKOG RADA

Ovim potvrđujem da sam osobno napisala rad pod naslovom: *Emocije u likovnom izražavanju djeteta* te da sam njegova autorica.

Svi dijelovi rada, nalazi i ideje koje su u radu citirane ili se temelje na drugim izvorima (mrežnim izvorima, literaturi i drugom) u radu su jasno označeni kao takvi te adekvatno navedene u popisu literature.

Ime i prezime studentice: ANA JUKIĆ

Datum: 21.09.2023 god.

Vlastoručni potpis: Ana Jukić